

מדיר ציפורים

ברוכים הבאים למוזיאון ארצות המקרא ירושלים
ולתערוכה "חזרה למקור - פגישה עם ציפורים עתיקות"

בתערוכה ובחצר הפעילה שבגינת המוזיאון תוכלו לפגוש
כ-50 מינים שונים של ציפורים!

בעלי הכנף מופיעים על גבי מוצגים עתיקים ובסרטונים שצולמו בטבע.
גינת המוזיאון תוכלו להתחבר לציפורים מהטבע הישראלי המופיעות
בדגמים, בכרזות, בשלטים ובמשחקים שונים, ואולי גם לצפות בציפור
שיר חיות מבעד לחלונות התצפית בקיר המסתור.

מדריך מקוצר זה נועד לסייע לכם בזיהוי 25 ממיני הציפורים שאתם
עשויים לפגוש בביקורכם במוזיאון. תמצאו בו גם מידע על מקומות
בארץ שבהם אפשר לצפות במינים אלה בטבע, ותוכלו להשתמש בו
בצאתכם לטייל.

מחפשים הרפתקאות נוספות? שחקו במשחק הסלולרי **חוניער**
'חזרה למקור', וצאו למרוץ מרתק בתערוכה, במוזיאון ובחצר.

מורידים את היישומון (אפליקציה) "חוניער"
מחנות היישומונים.

סורקים את קוד ההתחלה (קיו אר) שמימין,
דרך מסך הפתיחה של היישומון (ולא בסורק חיצוני
של המכשיר) ומתחילים לשחק!

מספר המשחק להונת ברקוד ידנית - 115

חשוב! שחקו באמצעות טלפון סטון ותקין, עם גלריית תמונות
שיש בה מקום פנוי ואפשרות גלישה ברשת.

**אם תצליחו לסיים בהצלחה את המשחק, תזכו בתעודת כנפי
קק"ל חגיגית. כדאי להשקיע!**

מוזיאון Bible Lands
מuseum متحف بلدان الكتاب
ארצות המקרא Jerusalem
ירושלים القدس

החטיבה
לחינוך ולקהילה
כנפי קק"ל

ציפורים: שמואל העיר ז'יל

שחרור

קילי בגודל קטן-בינוני. הזכר שחור ובעל מקור כתום. הנקבה
חומה ומקורה חום. בולט בשירתו הערבבה.
אורך: כ-25 ס"מ מוטת כנף: כ-35 ס"מ

איפה? נמצא כמעט בכל מקום בחבל הים תיכוני. בחורף נצפה
לעיתים גם בנגב ובערבה. מחפש שלשולים על הקרקע מתחת
לעלים שנשרו, או שר מצמרת עץ.

מתי? כל השנה

הידעת? "שחרר" (Blackbird) הוא אחד השירים
המפורסמים של להקת הביטלס.

ציפורים: יעקב חוקי ז'יל

צופית בוהקת

ציפור קטנה מאוד הניזונה מצוף פרחים. הזכר שחור ומבריק
בצבעי סגול-כחול-ירוק. הנקבה אפורה ושחורה.

אורך: כ-10 ס"מ מוטת כנף: כ-15 ס"מ

איפה? נמצאת בכל הארץ סמוך לפרחים בעלי צוף. עם התרבות
גינות הניו הרחיבה את תפוצתה מזרם-מזרח הארץ אל החבל
הים תיכוני.

מתי? כל השנה

הידעת? שמה הקודם היה יונק הדבש, והוא שונה לצופית
כי להבדיל מהקוליברי - יונק הדבש האמריקאי - היא מלקקת
את צוף הפרחים.

ציפורים: שמואל העיר ז'יל

חוחית

ציפור קטנה בצבעי שחור, חום, צהוב ואדום. במעוף מתגלים
ספים צהובים במרכז הכנף. בעלת קולות פטפטניים.

אורך: כ-13 ס"מ מוטת כנף: כ-23 ס"מ

איפה? נצפית על חוחים או במעוף מהיר, בדרך כלל בלהקות
קטנות, באזורי שדות בחבל הים תיכוני של ישראל.

מתי? כל השנה

הידעת? החוחית סובלת בישראל מציד לא חוקי,
משום שהיא מבוקשת כציפור נוי לנידול בכלוב.

ציפורים: ניר בנימין

נקר סורי

ציפור בינונית בצבעי שחור, לבן ואדום. מטפסת על גזעי עצים,
ונצפית במעוף גלי אופייני.

אורך: כ-24 ס"מ מוטת כנף: כ-35 ס"מ

איפה? נמצא בגינות בעיר ובאזורים מיוערים בחבל הים תיכוני
ודרומה עד ירוחם.

מתי? כל השנה

הידעת? על פי האגדה, המלך הראשון של לטיוס,
חבל ארץ שחמשה שוכנת בו, נקרא פיקוס ("נקר")
כיוון שנעור בציפור זו לניחוש עתידות.

ציפורים: שמואל העיר ז'יל

שלדג לָבָן-חזה

ציפור שיר בינונית בצבעי כחול בוהק, חום ולבן, בעלת מקור גדול
אדום-חום. במעוף מתגלה כתם לבן בולט בקצה כל כנף.

משמיעה קריאות קולניות.

אורך: כ-28 ס"מ מוטת כנף: כ-40 ס"מ

איפה? נפוץ בעיקר בצפון הארץ ובמרכזה. מין זה אינו קשור דווקא
למקווי מים, משום שהוא ניזון גם מזוחלים ומציפורים קטנות.

מתי? כל השנה

הידעת? השלדג משמש סמל של מוקד כנפי קק"ל ראש ציפור,
שם ניתן לראותו בעמדות תצפית או במעוף נמוך וחפוז.

ציפורים: איל שוחט

שלוני נודד

עוף קרקע קטן ומוטווה היטב, הנצפה בדרך כלל כאשר הוא
בורח במעוף מהיר מאדם שהתקרב אליו.

אורך: כ-17 ס"מ מוטת כנף: כ-33 ס"מ

איפה? נצפה בעונות הנדידה ובחורף בשדות ובשטחים פתוחים
בכל רחבי הארץ. בעבר קינן בישראל, אולם בשנים האחרונות
הפך למקנן נדיר.

מתי? ספטמבר-מאי

הידעת? במקרא מתואר השלוי כמקור מזון עבור בני ישראל
במסעם במדבר ממצרים לארץ כנען.

ציפורים: שלומי לוי

תנשמת לבנה

זורס לילה בעל חלקים תחתונים לבנים בוהקים, וחלקים עליונים
בגוון חולי.

אורך: כ-35 ס"מ מוטת כנף: כ-90 ס"מ

איפה? פעילה בלילה. ביום מצויה לפעמים מתיבות קינון שהוצבו
באזורים חקלאיים, כמו אגמון החולה, או עפה כאשר מעירים אותה
ממנוחתה.

מתי? כל השנה

הידעת? התנשמות טורפות ביעילות רבה מוכרמים הפוגעים
ביבול החקלאי, ולכן משמשות כיום מדביר ביולוגי מצוי.

ציפורים: אילן ויסים מוריה

כוס חורבות

זורס לילה קטן ועגלגל. פעמים רבות פעיל גם ביום.
צבעו בגוני חום, והוא נצמד לקירות סלע.

אורך: כ-20 ס"מ מוטת כנף: כ-58 ס"מ

איפה? נמצא בכל הארץ בבתי גידול מתאימים של מתלולי
סלעים ומצוקים.

מתי? כל השנה

הידעת? הכוס היה סמלה של אלת החוכמה היוונית אֶתְנָה,
ומופיע על מטבעות העיר אתונה.

ציפורים: יעקב חוקי ז'יל

תור מצוי

ציפור עדינה בגודל בינוני-קטן, בגוונים שונים של חום. במעוף
מתגלה דגם שחור ולבן בונב.

אורך: כ-25 ס"מ מוטת כנף: כ-45 ס"מ

איפה? בעונות הנדידה התורים מתלהקים לפעמים באזורי שדות,
כמו אגמון החולה. בעונת הקינון הם נמצאים בכל רחבי הארץ
על שיחים ועצים נמוכים.

מתי? אפריל-ספטמבר

הידעת? שירתו של התור המצוי נזכרת בשיר השירים
כאחד מסימני האביב.

ציפורים: רועי סוגי

בולבול ממושקף

ציפור שיר קולנית בעלת ראש שחור ושת צהוב.

אורך: כ-20 ס"מ מוטת כנף: כ-20 ס"מ

איפה? נמצא כמעט בכל מקום בארץ, כולל בערים הצפופות.

מתי? כל השנה

צילום: ירון צירקה

סיס חומות

ציפור כהה בעלת כנפיים מחודדות. מעופפת במהירות וללא הפסקה, לרוב בלהקות. אורך: כ-18 ס"מ מוטת כנף: כ-42 ס"מ
איפה? מצוי בכל הארץ, בעיקר באזורים עירוניים. בראש ציפור, מוקד כנפי קק"ל בתל-אביב, ניתן לראות סיסים שותים תוך כדי מעוף.
מתי? פברואר-יוני

הידעת? סיס החומות מסוגל לשהות באוויר במשך שנה שלמה בלי לנחות כלל.

צילום: רעי סגלי

חסידה לבנה

עוף גדול בצבעי שחור ולבן, בעל מקור אדום ארוך ורגליים אדומות וארוכות. אורך: כ-100 ס"מ מוטת כנף: כ-200 ס"מ
איפה? נצפית במהלך הנדידה בכל הארץ, לעיתים קרובות בדאייה בלהקות. נצפית על הקרקע באזורי שדות וצמחייה נמוכה, כמו אגמון החולה או קרחות ביער יתיר.
מתי? אוגוסט-נובמבר מרץ-מאי

הידעת? החסידה נקראה באכדית "לקלק", על שם הקול שהיא משמיעה, ועד היום זהו שמה בשפה הערבית.

צילום: רעי סגלי

עגור אפור

עוף גדול בצבעי אפור ושחור, בעל מקור קצר יחסית ורגליים ארוכות. לצעירים גוונים חומים. אורך: כ-100 ס"מ מוטת כנף: כ-200 ס"מ
איפה? נצפה בכמויות גדולות באגמון החולה, בעמק יזרעאל, בעמק המעינות, בעמק חפר ובנגב המערבי.
מתי? אוקטובר-אפריל

הידעת? בנרסה של סיפור המבול מהעיר אוגרית שבסוריה, היה זה העגור שבישר על קץ המבול.

צילום: ירון צירקה

עיט חורש

דורס גדול למדי וכהה. הכנפיים רחבות, והזנב קצר. אורך: כ-65 ס"מ מוטת כנף: כ-165 ס"מ
איפה? בעונת הנדידה העיטים חולפים בגובה רב. ניתן לראותם בסתי מתרחמים מלינה ביערות קק"ל בן-שמן, בבירה ובכפר החורש.
מתי? ספטמבר-אוקטובר מרץ-אפריל

הידעת? המונח עיט מופיע במקרא כשם כולל לעופות דורסים ולאולי נבלות.

צילום: יניב כשור

בו נודד

דורס קטן-בינוני בצבעי שחור ולבן. בעל כנפיים מחודדות וזנבם ראש עם 'שפם' אופייני. מעופו מרשים ובעל עוצמה, והוא היצור המהיר ביותר בעולם. אורך: כ-45 ס"מ מוטת כנף: כ-100 ס"מ
איפה? בחורף ניתן לראותו בעיקר באזורי שדות, בין היתר בנגב המערבי ובאגמון החולה.
מתי? אוקטובר-מרץ

הידעת? זהו אחד מימי הביניים שבהשראתם עוצבה דמותו של הרוח, אל המלוכה המצרי.

בו מצוי
דורס קטן בצבעי חום ושחור בחלקים העליונים וקרם מנוקד בחלקים התחתונים. הכנפיים מחודדות. הזנב ארוך ובעל קצה שחור. לעיתים מרפרק במקום אחד לפני שצולל אל טרפו. אורך: כ-35 ס"מ מוטת כנף: כ-75 ס"מ
איפה? מצוי בכל הארץ.
מתי? כל השנה

הידעת? הבו נוכר כציפור של מרדוך, האל הראשי של בבל, בחיבור המפרש קריאות ציפורים.

צילום: שמואל תלוי ז"ל

נשר מקראי
עוף עצום, החלק הקדמי של כנפיו חום, ואילו נוצות התעופה שחורות. ראשו קירח. אורך: כ-100 ס"מ מוטת כנף: כ-280 ס"מ
איפה? בעבר היה נפוץ בכל הארץ, כיום נצפה בצפון בעיקר באזור יערות הכרמל ובנגמלא, ובדרום בעיקר לאורך מצוק הצינים ומצוק ההעתקים.
מתי? כל השנה

הידעת? הנשר נוכר במקרא 28 פעמים, יותר מכל עוף דורס אחר.

צילום: שמואל תלוי ז"ל

רחם מדברי
דורס גדול מקבוצת אוילי הנבלות, בעל זנב אופייני בצורת יתד. הנוברג בולטים בצבעי שחור ולבן. הצעירים בצבעי חום כהה, המשתנים מדי שנה עד לבגרות. אורך: כ-60 ס"מ מוטת כנף: כ-165 ס"מ
איפה? מכסה שטחים נרחבים מאוד בשיחור אחר מזון, וניתן לראותו בעיקר במזרח הארץ ובדרומה, באתרים כמו מוקד כנפי קק"ל פארק ירוחם, בפארק הצפחות אילת ובערבה. ואולוסיה יציבה קיימת גם באזור יערות הכרמל.
מתי? כל השנה

הידעת? פירוש שמו באנגלית הוא "נשר מצרי". סימן בדמותו של עוף זה מייצג בכתב ההירוגליפים המצרי את העיצור 'א'.

צילום: שמואל תלוי ז"ל

מגלן חום
עוף בינוני בצבע חום ארגמני בוהק. בעל מקור ארוך ומעוקל כליפי מטה. במעוף נראה בדרך כלל כהה מאוד עד שחור. אורך: כ-60 ס"מ מוטת כנף: כ-100 ס"מ
איפה? נצפה בגופי שדות לחים, כמו אגמון החולה, אגמון חפר, עמק זבולון וחוף הכרמל.
מתי? כל השנה

הידעת? קרוב משפחתו, המגלן הקדוש שצבעיו שחור ולבן, זוהה במצרים העתיקה עם אל החוכמה תחות.

צילום: שמואל תלוי ז"ל

אנפה אפורה
אנפה גדולה בצבעי אפור, לבן ושחור. במעוף הצוואר מקופל, והרגליים בולטות מאחורי הגוף. אורך: כ-90 ס"מ מוטת כנף: כ-170 ס"מ
איפה? עומדת בגדות מים רדודים בכל רחבי הארץ. חולפת בבדידה בלהקות לא גדולות. ניתן לראותה במוקד כנפי קק"ל פארק ירוחם, באגמון החולה ובגופי מים אחרים ברחבי הארץ.
מתי? אוגוסט-מאי

הידעת? במצרים העתיקה זוהתה עם העוף המיתולוגי המכונה "בני", שישמש כנראה השראה למיתוס היווני-רומי על עוף החול (פניקס).

צילום: רעי סגלי

ברווז חד-זנב
ברווז גדול למדי, בעל מבנה מוארך. הזכר בגוני אפור, שחור, חום ולבן. הנקבה בגוני חום בהיר. אורך: כ-55 ס"מ מוטת כנף: כ-85 ס"מ
איפה? ברווז לא שכיח הנצפה בכמויות קטנות במקווי מים בכל רחבי ישראל בעונות הנדידה ובחורף. חושש מבני אדם, ולכן נמצא במקווי מים גדולים, כמו אגמון חפר, המאפשרים שמירת מרחק בטוח.
מתי? אוקטובר-אפריל

הידעת? בכתב ההירוגליפים המצרי מופיעים סימנים שונים בדמות ברווז זה, בין היתר במילים הקשורות לתעופה.

צילום: רעי ישראל חזן

יאורית מצרית
אווז-ברווז גדול למדי בצבעי חום, שחור ולבן. המקור והרגליים כתומים. במעוף מתגלה תסם לבן בולט בסוככות הכנף. אורך: כ-70 ס"מ מוטת כנף: כ-120 ס"מ
איפה? האולוסיה הנצפית כיום בפארקים ובמקווי מים מתוקים, בעיקר במישור החוף, נצרה ככל הנראה מפרטים שברחו מפניות חי. במוקד כנפי קק"ל אש ציפור נצפה באופן קבוע זוג יאוריות.
מתי? כל השנה

הידעת? ליאורית קריאה חוקה הנשמעת למרחקים; זהו כנראה העוף המכונה במיתולוגיה המצרית "המגענע הגדול", שקולו פילח את דממת הראשית בעת בריאת העולם.

צילום: עמית אהרן

פורפיריה כחולה
תרנגולת ביצות גדולה ומרהיבה, בצבעים בוהקים של כחול-סגול-ירוק. המקור והמצב אדומים, וכך גם הרגליים הגדולות. אורך: כ-45 ס"מ מוטת כנף: כ-95 ס"מ
איפה? ציפור חששנית בדרך כלל, ומסתתרת בין הקנים. נצפית על גדות מים מתוקים סמוך לצמחייה, או במעוף קצר וכבד. בעבר הייתה נדירה ביותר, ובעלת אולוסיה יציבה במוקד כנפי קק"ל פארק ירוחם. בשנים האחרונות מרחיבה תפוצה ונצפית בבתי גידול מתיאמים בכל רחבי ישראל.
מתי? כל השנה

הידעת? ציפור זו מופיעה בפסיפסים שהתגלו באזורנו מהתקופה הרומית והביזנטית.

צילום: משה כהן

יען סורי
עוף קרקע ענקי, חסר יכולת תעופה. נוצות הזכר שחורות ולבנות. הנקבות חומות-אפרפרות. גובה: זכר - כ-2 מטר; נקבה - כ-1.5 מטר. מוטת כנף: לא רלוונטי
איפה? לא נשאר בעולם יענים סורים חיים.
נכחד מאזורנו במחצית הראשונה של המאה ה-20, עם הפצת הנשק החם ומלי הרוב.
הידעת? היענים הסורים חיו גם בישראל, והיו קטנים באופן ניכר מהיען האפריקאי המוכר לנו כיום.

צילום: דביר אברהם, אוסיף הטובע הלאומיים

חוגלת סלעים
עוף קרקע בגודל בינוני, הנצפה בדרך כלל בלהקות קטנות. הזכרים והנקבות זזים ומוסווים היטב. אורך: כ-35 ס"מ מוטת כנף: כ-45 ס"מ
איפה? נפוצה באזור צמחייה נמוכה בשטחים הפתוחים בכל רחבי הארץ. מתגלה לפעמים בזכות קולות קרקור אופייניים. אם מבהלים אותה, היא פורצת במעוף נמוך תוך נפנפי כנף מהירים.
מתי? כל השנה

הידעת? בעבר היה מותר לצוד חוגלות בישראל, ומספרן הלך וקטן. האולוסיה התאוששה אחר שינוי חוק הציד האוסר כיום לצוד אותה.

צילום: רעי סגלי